

שירי חג

יציאת שבת

7:55

בניית שבת

6:53

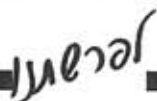
מיכאל יצחק מליק ואברהם פלדמן הי"ד

שנפלו עקה"ש בקרבות רמת הגולן במלחמת יום כיפור, תשל"ד

שנה שלושים ושבע, גליון מס' 29

גליון חג הפסח, ניסן תשע"ו

גליון זה יוצא לאור בחסות עיריית רחובות, המחלקה למורשת ישראל

חג הפסח

ארבעה שמות נתייחדו לחג: א. חג הפסח. ב. חג המצות. ג. חג החירות. ד. חג האביב.

התורה בפרשת המועדות מכנה את החג בשם "חג המצות": "ובחמשה עשר יום לחג הזה, חג המצות לה' (ויקרא כג, ו). אולם, בשפת חז"ל ובשפה המדוברת, התפרסם החג בשם "חג הפסח". גם המסכת העוסקת בענייני החג, נקראת מסכת פסחים ולא מסכת מצות.

מדוע אנו מכנים את החג הקרב ובא - "חג הפסח" ומאידך, התורה מכנה את החג בשם "חג המצות"? מאיזו סיבה אנו משנים את לשון התורה?!

ההסבר, מקורו בכלל הידוע - "אני לדודי ודודי לי". יחס של הדדיות והערכה קיים בין ה' לעם ישראל - העם הנבחר, הנהגה זו באה לדי ביטוי אף בקריאת שם החג.

שם, בדרך כלל, מורה על מהות ותוכן פנימי. אף כאן, כינוי החג בפי העם "פסח", נגזר מלשון פסיחה ודילוג, והוא מסמל את הפסיחה שהייתה מחווה מה' כלפי עם ישראל היוצאים ממצרים. "ופסחתו עליכם, ולא יהיה בכם נגף למשחית בהפתי בארץ מצרים" (שמות יב, יג). מבאר רש"י: "כל פסיחה, לשון דילוג וקפיצה".

במדרש (שיר השירים רבה טו, א), מוצגת משמעות רחבה יותר למונח של פסיחה ודילוג: "קול דודי הנה זה בא, מדלג על ההרים, מקפץ על הגבעות" (שיר השירים ב, ח). כשהגיע משה אל בני ישראל ואמר להם כי החדש יגאלו, בני ישראל בשמעם את בשורת הגאולה, טענו, ששנות שיעבודם עדיין לא שלמו, הרי עברו רק 210 שנים מתוך 400 שנות העבדות שעלינו לרצות ואיך ניגאל! ומשה השיב, שמאחר והקב"ה רוצה לגאול אותם, הוא יתעלם מהחישובים: "כי הנה השתו עברי" (שם, פסוק יא), מפרש רש"י: אלו ארבע מאות שנה, דילגתים (לאחר) למנותם משנולד יצחק, ע"כ.

ושבו הקשו בני ישראל, שהם עדיין אינם ראויים להיגאל: הרי כל מצרים מלאה בעבודת האלילים שלנו! ענה להם משה, כי מאחר שהקב"ה החליט לגאול אותם, הוא יתעלם אף מעבודת האלילים שלהם והוא "מדלג על ההרים" - אלו האבות שנקראו "ההרים", ובזכות זכותם המושרשת בלב בניהם, הוא גואלם (שיר השירים רבה טו, ד). "שחורה אני ונאנה" (שיר השירים א, ה), שחורה אני במעשי ונאנה אני במעשי אבותי (שיר השירים רבה מט, ב), ע"כ.

באמצעות קריאת החג בשם "חג הפסח", עם ישראל בחר לזכור את המחווה והחסד הגדול שעשה הקב"ה למענו, באמצעות הפסיחה והדילוג: "ופסחתו עליכם, ולא יהיה בכם נגף למשחית בהפתי בארץ מצרים" (שמות יב, יג). ומלבד הפסיחה והדילוג על בתי אבותינו במצרים בשעת מכת בכורות, פסיחה שבאה לידי ביטוי, לאור דברי המדרש, אף ביחס לשנות העבדות (210 במקום 400) וביחס למדרגתם הנמוכה מבחינה רוחנית (עם ישראל כבר שקע ב-מ"ט שערי טומאה) ולכן אנו מצידנו מכנים את החג בשם "חג הפסח".

אולם הקב"ה, בוחר לזכור את החג באמצעות המחווה שעם ישראל עשו למענו: "ויאפו את הבצק אשר הוציאו ממצרים, עגת מצות כי לא חמץ, כי גרשו ממצרים ולא יכלו להתמהמה וגם צדה לא עשו להם" (שמות יב, לט). עם ישראל השליכו את הבס על הקב"ה ולא הכינו להם צדה לדרך, עד שאפילו בצקם לא הספיק להחמיץ. כשהורה להם ה' לפתע לנטוש הכל ולצאת, הם בטחו בה' באמונה תמימה, "זכרתי לך חסד נעורייך, אהבת כלולתיך, לכתך אחרי במדבר, בארץ לא זרועה" (ירמיה ב, ב). וכדי לציין את שבחם של ישראל, בחר הקב"ה לקרוא לחג בשם "חג המצות".

יסוד הקשר של הקב"ה ועם ישראל, בא לידי ביטוי בהערכה ההדדית שכל צד מציין כלפי זולתו.

שבחם של ישראל - חג המצות, ושבחו של הקב"ה - חג הפסח.

הרב יוסף מלכיאל

גליון זה מוקדש

לע"נ מרת יפה שיינה גיטל קרוב ע"ה בת ר' אברהם שיינין ז"ל

ילידת ירושלים, נלב"ע י"ח בניסן תשס"ז

ולע"נ בתה, מרת מילכה פוקס ע"ה בת ר' אהרון שמעון ויפה קרוב ז"ל, נלב"ע י"ט בניסן תשנ"ד

נתקבלה אף תרומה מאת משפחות ברק ושורץ

לע"נ האב, החותן, הרב מרדכי יעקב ב"ר אהרון יצחק ורקול זצ"ל, נלב"ע ז' בניסן תשנ"ז

תנצב"ה

ידיעות פסח / עורך: נפתלי יערי

אמירת שיר השירים, קושרת בין הגאולות

אמירת מגילת "שיר השירים", בגמר הסדר וקריאתה בשבת חול המועד פסח, באה לקשור בין גאולות מצרים לגאולה העתידית, לה אנו מצפים בכל רגע.

כידוע, מתארת מגילת "שיר השירים", את כיסופי עם ישראל - "הכלה", ל"דודה" - הקב"ה. געגועים אלה מבטאים את השאיפה, להגאל בגאולה שלמה, כהשלמה לגאולות מצרים, שאחריה לצערנו, היו גלויות נוספות.

איחור באמירת שירה על ידי מלאכי השרת

איחור משמעותי באמירת השירה על ידי מלאכי השרת, חל באשמורת בוקר היום השביעי לצאת בני ישראל ממצרים. ממקורבים למקורות שמאחורי הפרגוד, נמסר לכתבנו, כי מלאכי השרת התייצבו כמידי בוקר, כדי לומר את השירה לפני הקב"ה. הקב"ה שעסק בדיוק באותה שעה בהצלת בניו מיד מצרים ובהטבעת המצרים בים-סוף, נזף במלאכי השרת, באומרו להם: "קני נתונים בצרה ואתם אומרים שירה?". לדברי מקור אחר, אמר הקב"ה למלאכי השרת: "מעשה יְדֵי טובעים בים ואתם אומרים שירה?". בין כך ובין כך, נמנעה אמירת השירה על ידי מלאכי השרת.

כתבנו מוסר, כי גם בעבר, ידוע מקרה בו מלאך ביקש לומר שירה, בדיוק בשעה שהיה עסוק עם יעקב אבינו וגם אז אמר לו יעקב אבינו: "לא אֶשְׁלַחְךָ כִּי אִם בְּרַקְמְנִי".

הנשים, בעלות אמונה חזקה יותר

מחקר שנערך באחרונה, מעלה באופן מובהק, שאמונת הנשים בבוא יתברך שמו, חזקה יותר מאמונת הגברים.

המחקר שהקיף מדגם מייצג מקרב הגברים, יוצא מצרים מבין עשרים שנה ומעלה, וכן מדגם מקביל של נשים, העלה, שבעוד הנשים הצטיידו כבר במצרים בתופים ובכלי שיר, לא עשו זאת הגברים.

הנשים נימקו את לקיחת התופים וכלי השיר, בידיעה ברורה שעתידי הקב"ה לעשות לבני ישראל נסים ויהיה צורך לשיר שיר תודה. לפיכך, נאלץ משה לדרבן את הגברים לשיר ואילו על הנשים נאמר: "ותצאנה כל הנשים בתפנים ובמחלות".

"בנפול אויבך אל תשמח"

על אף, שבניגוד למקובל שאין אומרים הלל בלילה, בליל הפסח אמרו הלל שלם פעמיים, הרי בימי חול המועד אין לגמור את ההלל.

כך נמסר לכתבנו לענייני דתות, ממקורות בכירים. כידוע, שיאו של נס יציאת מצרים, התחולל על ים-סוף, כאשר בני ישראל עברו ביבשה בתוך הים, ואילו פרעה וכל חילו טבעו בים. וכיוון שהצלת ישראל הייתה כרוכה בטביעתם של המצרים, לא יכולה השמחה להיות שלמה. על כן נקבע, כי אין גומרים את ההלל בשביעי של פסח ועל מנת שלא יוצר מצב, בו בימי חול המועד יאמרו הלל שלם ואילו ביום השביעי שהוא חג - לא יגמרו את ההלל, הוחלט, כי גם בימי חול המועד לא יגמרו את ההלל.

חברי המערכת: הרב אברהם פוס, משה רוט, נפתלי יערי, יהודה מליק
העריכה בסיוע אברכי כולל "יד ברודמן" ללימודי הוראה ודיניות, בית שפירא, רחובות

טלפון: 08-9412048 054-4233763

אתרנו באינטרנט: www.pirsuma.com/siach

הדפסה: דפוס ש.ה.ר. רחובות 08-9475106

בסיוע כולל "יד ברודמן" רחובות

מעט על "שיר השירים"

בחז"ל חלקו, אם להכליל את המגילה בתנ"ך: השוללים סברו, שעסקין בסיפור אהבה אושי. אבל דעתו של רבי עקיבא התקבלה, כי לדעתו זהו שיר שהוא קודש קודשים, שעוסק בקשר האהבה בין ה' לעמו, הנמשל לקשר זוגי. יש אומרים (פרשנים מאוחרים יותר), שזהו שיר אהבה גם בין ישראל לארצו, כי בבסיס התיאורים ישנם מקומות שונים מארצו, וכן צמחי הארץ ובעלי חיים שבה. נראה, שאין סתירה מהותית בין הדעות וניתן לשלב ביניהן.

על פי גישת רש"י, המגילה היא רצף עלילתי, והנמשל הוא קורות עם ישראל מראשית דרכו ועד אחריתו. עמוס חכם ב"דעת מקרא" סובר, שהמגילה היא קובץ שירים שנכתבו על ידי סופר אחד, אך אין ביניהם רצף עלילתי, אלא קשר רעיוני, והם מסודרים בסדר הגיוני מתוכנן.

הרעיון המרכזי של השיר, הוא קשר האהבה בין "הרעיה" ל"דוד". אך ישנן דעות שונות באשר למהותם, או זיהויים: לדעת רש"י, "הרעיה" היא "אלמנה חייה", שבעלה נטש אותה והיא מתגעגעת. הוא מנחם אותה בהבטחה, שהוא עוד ישוב. ה"אבן עזרא" סובר, ש"הרעיה" היא דווקא "נערה צעירה" - שומרת כרמים, המתאהבת ברועה צעיר. יש אומרים, שהיה זה שיר חתונות, המתאר חתן וכלה, והשם "שלמה" הנוכח במגילה 7 פעמים, הוא כינוי לחתן הדומה למלך. יש להבהיר, שהאהבה המתוארת כאן היא "טהורה", התואמת את הדרך הראויה והמקובלת:

הרעיה מביאה את הדוד אל בית אמה, גם אהיה מעורבים כמקובל בעבר (פרק ח). האהבה שם היא אפלטונית בלבד. ואומר פרופ' יהודה פליקס ז"ל (במבוא למגילה ב"דעת מקרא"): "הדימויים, המשלים, המליצות ולשונות הפיוט שבשיר השירים, מיוסדים על תופעות הטבע של ארץ ישראל, והצמחים ובעלי החיים המצויים בה".

"הנופים שתוארו בשיר השירים, הם של ארץ ישראל רבה (כגון): הדוד נודד עם רעיתו להרי הצפון הנישאים (כגון: החרמון)". "המעשים מתרחשים בעיקר באזורים הרריים של הארץ. ציון יופיה של (העיר) תרצה - עיר ממלכה כנענית (באזור שכם). ציון גם יפי ירושלים, ובדרום-מזרח תוארו מעטי הבשמים של עין-גדי, שם כידוע גידלו את האפרסמון (לא הפרי המוכר לנו כיום...), ממנו הפיקו שמן-בושם מיוחד, הקרוי במגילה: "ראש בשמים" - המובחר. אגב, רק שלשה מתשעה סוגי הבשמים הנוכחים במגילה - גדלו בארץ, השאר יובאו.

נאחל לעצמנו, שהקשר פינינו לקבי"ה ישוב להיות חזק, כמתואר במגילה.

מנחם אדלשטיין

פינת ההלכה

זמן אכילת אפיקומן

במסכת פסחים (ק"ט, ב) מובא: "אין מפטירין אַחַר הפסח אַפִּיקוֹמֵן". מבואר, שישנו חיוב לאכול מצה נוספת והיא הנקראת "אפיקומן", וכן שאין לאכול אחריה. לדעת הרשב"ם (שם, ד"ה אין), ה"אפיקומן" הוא מצת המצווה של ליל הסדר ולא המצה הנאכלת בתחילת הסעודה. טעמו הוא, שבזמן בית המקדש היו אוכלין את המצה יחד עם הפסח בסוף הסעודה, לפיכך, גם בזמן הזה עיקר מצת המצווה היא בסוף הסעודה, וזכר למצה הנאכלת עם קרבן הפסח. אך ה"רא"ש (סימן לד) ועוד, למדו, שמצת המצווה היא המצה הנאכלת בתחילת הסעודה. הסיבה שאוכלין את האפיקומן היא, וזכר לקרבן הפסח עצמו שהיה נאכל על השוכב באחרונה.

הגמרא (שם ק"ב, ב) אומרת, שבזמן הזה - לפי רבי אלעזר בן עזריה - יש לאכול את מצת המצווה עד חצות, ואם אכל לאחר מכן - לא יצא ידי חובה, ולפי רבי עקיבא אפשר לאכול כל הלילה. הראשונים נחלקו, האם לפסוק

כרבי אלעזר בן עזריה או כרבי עקיבא. יש שכתבו, שגם רבי עקיבא מודה, שלכתחילה יש לאכול עד חצות, כדי להרחיק את האדם מעברה.

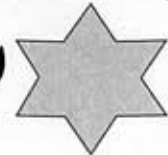
הרא"ש (שם), ה"ר"ן (שם) ו**תוספות** (מגילה כא, א, ד"ה לאתויל) כתבו, שגם את האפיקומן יש לאכול לפני חצות ולא רק את המצה הראשונה. לשיטת הרשב"ם הדבר פשוט, שהרי האפיקומן הוא מצת המצווה ולא המצה הראשונה. וכתב ה"בית חדש" (סימן תעז), שגם לשיטת ה"רא"ש שהאפיקומן הוא רק זכר לקרבן הפסח, מכל מקום, יש לאכול לפני חצות, משום שזהו הזמן הראוי לאכול את קרבן הפסח.

ב"שלחן ערוך (תעז, א) פסק: "לאחר גמר כל הסעודה, אוכלים ממצה השמורה תחת המפה, כזית כל אחד... ויהא זהיר לאכול קודם חצות".

אמנם, מצינו אצל גדולים וצדיקים, שלא הקפידו על אכילת האפיקומן קודם לחצות. יש שהסתמכו על חידושו של ה"אבני נזר" (שו"ת, סימן שפא) שכתב, שבתוך הסעודה - אם רואה שהוא קרוב לחצות, יאכל כזית מצה בהסיבה, על תנאי: אם הלכה כרבי אלעזר בן עזריה - יהיה כזית זה לשם אפיקומן, ואם הלכה כרבי עקיבא - אין זה אלא אכילה גרידא, וימתין עד שיעבור חצות ואחר כך ימשיך בסעודתו, ובגמר הסעודה יאכל שנית אפיקומן.

הרב אריה ויזל

שיח בחסידות

פה - סח

"פסח" רמוז בשמו: "פה-סח". ואכן, המאפיין את כל מצוות הפסח, הוא בכך שהן שייכות לפה. בפסח אנו מחוייבים לדבר ולספר ביציאת מצרים. אך לא רק הדיבור מקשר את הפסח לעניינים השייכים לפה, כי גם מצוות האכילה השונות, שמצויות אנו עליהם בפסח, כאכילת מצה ומרור. הפה הוא כוחו המיוחד של עם ישראל, שיכולים מכוחו לקבוע את זמני החודשים והמועדות. כפי שביאר רבי יהודה אריה לייב מגור: "כח הדיבור שניתן לבני ישראל ובוה מתקדשין החדשים ומועדות... וזה מצות פסח, פה - סח ... והוא תיקון הפה. וז"ש (שמות יג, ח): 'בעבור זה עשה ה' לי - בעבור למסור לנו כח הפה, לספר תהלות ה'...' ("שפת אמת", בא).

על פי דבריו, אכילת מצות המצווה וסיפור יציאת מצרים הם תיקון לפה, שעל ידי אכילה ודיבור שבקדושה, אנו מתקנים אותו.

רבי קולמניטס קלמן הלוי אפשטיין מקראקא מוסיף, שסיפור יציאת מצרים לא רק מתקן את דיבורי האדם בעבר, אלא מוסיף קדושה בדיבורו של האדם מכאן ולהבא: "ומטעם זה סיפור יציאת מצרים נוהג לדורות, מפני שמתערר העת שיצא אז הדיבור מהגלות לדבר דיבורים באמת, ולזה בכל שנה ושנה בעת הזאת הסיפור הזה - מועיל לטהר דיבורו ולהוציאו מתחת הסטרא אחרא ולהביאו אל הקדושה, כמו שהיה אז בצאתם ממצרים שנגאל הדיבור" ("מאור ישש"ר", רמזי פסח).

בנוסף לזאת, עלינו לתקן לא רק את מה שאנו מוציאים מפיו - הדיבור אלא גם את מה שאנו מכניסים לפיו - האכילה. על פי זה, מסביר רבי מרדכי יוסף לייב מאיזביצה, על החומרות הנהוגות

באכילה בפסח, דבר המעיד על תיקון האכילה: "אבל הצואר מיוחד לקבל תכשיט, אף מדבר שאין לו שייכות, דהיינו, שנטולין דבר יקר, כגון: מרגליות ואבנים טובות וזהב, אף שאינם לכסות, ולא לקור ולא לחום, רק תולין בצואר לתכשיט. והוא הענין שהחמיר בפסח, מחמת שהצואר הוא הכלי לקבל האכילות ובעסק אכילות שייך כל החומרות שאדם מחמיר... אף שגראים רחוקים ממצוה הזאת, הם תכשיטים לקדושה" ("מי השילוח" - עוקצין, ג).

כל חומרה שאדם נוהג במאכליו בפסח והדבר משמחו, והו תכשיט וסמל לאהבת האדם את בוראו. כך לאורך הדורות, הקפידו רבים להחמיר. כך מסופר שאמר פעם רבי מאיר מפרמישלאן לרעיתו: "החומרות שלך קירבו את הגאולה, יותר ממה שאני וחברי מקרבים בלימוד התורה והחסידות".

רבי צבי אלימלך שפירא מדינוב מוסיף, שהחומרות מעידות על מידת חסידות. אדם המחפש חומרות ודקדוקים, מראה, כי חשקה נפשו במצווה זו: "ימעתה בין תבין את אשר לפניך, שלא תמצא בכל האומות מי שיעשה איזה מצוה בדקדוק ובמילוי דחסידי... אפילו אם יעשו איזה מצוה, יעשו רק בדרך עול ומשא כבוד מה שהוא בהכרח, ולכשימצא איזה טעדיק לפטור את עצמו מן המצוה ונתהי להם לשמחה" ("בני יששכר", מאמרי חודש תשרי).

על כן קובע רבי מנחם נחום טברסקי מטשורוביל, שכאשר מדקדקים אנו במצוות הפה, הקבי"ה שומר עלינו מפיות המקטרגים עלינו: "והנה דרך משל, כאשר הבן מדבר דברים ראים ודברי שקל לפני האב, או האב אוחזו מאוד, עד אשר אם ילא אחד לקטרג על בנו - אינו נכנס באזניו כלל. ומפני זה, אין מי שיכול לקטרג עליו, כי יודע שאין קטרונו כלום. כן, כביכול, כשישראל מדברים ויש להם כח הדבור כראוי, או אין שטן ונבטלו המקטרגים, וזהו 'אין מפטירין אַחַר הפסח אַפִּיקוֹמֵן' - רצונו לומר, אין מי שיפטור שפה לקטרג, אחר שהפה סח דברים חיים" ("מאור עינים", ליקוטים).

הרב אבי שיח

"חכם, רשע, תם ושאינו יודע לשאול"

"כנגד ארבעה בנים דברה תורה: אחד חכם, אחד רשע, אחד תם ואחד שאינו יודע לשאול". כך אנו קוראים בהגדה. בן, בן ושאלתו. בן, בן והתשובה היעודה לו. אמנם, בעיני מעמיק בפסוקי התורה, נמצא, שהתשובות הניתנות בצד השאלות הנשאלות על ידי הבנים, אינן תואמות במדויק את השאלות המושמות בפי הבנים בהגדה, אך ודאי הייתה למחבר ההגדה כוונה, בדרך בה הציג את השאלות ואת התשובות.

גם סדר הבנים אינו ברור: מדוע הוצב הרשע אחרי החכם? אם מחבר ההגדה ביקש להציג הפכים, הרי ההיפך מתכם הוא התם, או זה "שאינו יודע לשאול"! יתר על כן, "חכם, תם ושאינו יודע לשאול", יכולות להיות דרגות בהתפתחות, על פי גילוי של הילד, או על פי דרגת התפתחותו, בשלושת אלה מדובר ביכולות שכליות, ואילו הרשע מבטא תכונת אופי.

המשנה במסכת פסחים (י, ד) אומרת: "מוזגין לו כוס שני וכאן הבן שואל אביו, ואם אין דעת בבן - אביו מלמדו". צורת הלימוד היא על פי כוחו של הבן. אך בכל מקרה, חובה ללמד את הבנים את סיפור יציאת מצרים. רש"י בפסחים (קטז, א) אומר: "יכאן הבן שואל את אביו - כאן במזיגת כוס שני הבן שואל את אביו, מה נשתנה עכשיו שמוזגין כוס שני לפני הסעודה". מדברי רש"י עולה, שהגרויים שאנו מגרים את הילדים בשינוי הסדרים הרגילים, בליל הסדר, הם המביאים את הבן לשאול.

ההבדל בין הרשע, לבין הבנים האחרים, הוא בנכונות ללמוד. החכם מתעניין בפרטי הדינים, הוא אמנם אינו

"חנוך לנער"

מצווה עדיין, אך ברור לו שאֵלֶּה דברים אשר "ציוה ה' אלקינו אֶתְכֶם", התם שואל באופן כללי "מה זאת?!", שניהם מגלים נכונות ללמוד. עבור הרשע, כל העניין אינו אלא עבודה: "מה העבודה הזאת לכם?", לכן התשובה לרשע היא תשובה בוטה. המעניין ביותר, הוא דווקא זה "שאינו יודע לשאול". הוא אינו מבחין עדיין בשוני שבין ליל הסדר לשאר הלילות, הגרויים אינם מגיעים לתודעתו. לכן הזה, אתה - האב - חייב לפתוח, "אֶתְ פֶּתַח לִוִי".

וכדרך שאנו נוהגים בליל הסדר, ראוי לנהוג בכל הנוגע לתהליכי למידה. תלמידים רבים ושונים יש בכל כיתה, בכל חדר, בכל בית. אין דעתו של זה כדעתו של זה, ואין מוכנותו של זה כמוכנותו של זה. אף על פי כן, אין אנו פטורים מללמד ולחנך את כל ארבעת הבנים. גם את הרשע, גם אם הוא אינו קולט את גודל השעה, גם אם יש בו התנגדות נפשית והתנגדותית, רשאי אתה, אמנם, לענות לו בלשון בוטה, אך אתה חייב לענות לו. גם את זה שנראה כאינו מבין, אינו קולט, גם אם אינו שואל כיוון שאינו יודע מה לשאול, חובה עליך "אֶתְ פֶּתַח לִוִי".

קל מאד להשתעשע בדברי תורה עם הבן החכם, השואל, המתעניין. נחמד ללמד את הבן התם, המבקש לדעת הכל, בלי סדר. אך חובה ללמד גם את הרשע וגם את "שאינו יודע לשאול", כי כולם בנינו וכולם צריכים ללמוד.

נפתלי יערי